

Staroslavenski institut ♦ Demetrova 11 ♦ 10000 Zagreb

GLAGOLJSKA MOLITVA PROTIV "GUTE" S POČETKA 19. STOLJEĆA A GLAGOLITIC PRAYER AGAINST GOUT FROM THE EARLY 19TH CENTURY

Marija-Ana Dürrigl

Sažetak

Članak donosi osvrt na jednu hrvatskoglagoljsku molitvu protiv "guta" (gihta) s početka 19. stoljeća, koja zrcali opstanak srednjovjekovnoga teurgijskog poi-

manja liječenja i baca svjetlo na slabije istražene medicinske tekstove zapisane glagoljskim pismom u hrvatskim krajevima.

Ključne riječi

giht, teurgijsko poimanje liječenja, sveci zaštitnici protiv bolesti, hrvatskoglagoljski tekstovi

Summary

In the article a prayer against gout from the early 19th century is analysed, which reflects the surviving medieval theurgical view of healing. It also sheds light

on a less known sphere of Croatian Glagolitic texts, i.e. on texts with medical content written in Glagolitic script in Croatian lands.

Keywords

gout, theurgical view of healing, patron saints against diseases, Croatian Glagolitic texts

U jednoj bilježnici iz 19. stoljeća iz mjesta Sali na Dugom otoku sačuvani su i kratki tekstovi koji se tiču medicine: riječ je o naputcima za liječenje svraba i kašlja, te o jednoj molitvi protiv "guta", odnosno uloga/gihta. Utjecanje svecima-zaštitnicima bilo je često u staro doba, jer pojedine bolesti ili tegobe nije bilo moguće (iz)liječiti, te jer se čovjek sagledavao kao jedinstvo duše i tijela; stoga se ponekada bolest povezivala s grijehom, pa je i "liječenje" bilo svedeno na utjecanje transcendentalnoga (1,2). Štovan je bio onaj svetac-zaštitnik (ili svetica) koji nakon smrti, po formulaciji Hrabanusa Maurusa iz 9. stoljeća, "multa miracula fecit in sanitate infirmorum et debilorum" (3) i "Zlatna legenda" ("*Legenda aurea*") Jacobusa da Voragine iz 13. stoljeća, kao vjerojatno najpoznatija zbirka svetačkih legendi, nabraja šest razloga za štovanje svetaca, a jedan je od glavnih razloga upravo taj što sveci mogu pomoći u časovima bolesti i trpljenja.

Ponekada se pojedini sveci zazivaju jer su sami trpjeli od neke bolesti (npr. sv. Rok je zaštitnik protiv kuge od koje je sam bolovao i ozdravio), ili jer su bili mučeni na određeni način (sv. Apoloniji su pogani izbijali zube, pa je ona zaštitnica protiv bolesti zuba). No, za neke svece nije transparentno zašto ih se zaziva, primjerice sv. Makarije za zuboblju (4).

Utjecanje svecima-zaštitnicima u bolesti ili tegoba koje nazivamo *reumatskima* nije često potvrđeno u našim

pisanim spomenicima, odnosno manje je svetaca koji su "specijalisti" za tu vrstu bolesti. U starim izvorima, dakako, ne nalaze se suvremeni nozološki pojmovi; premda su u davnini ljudi također bolovali od sistemske skleroze ili alkaptonurije, nije bilo mogućnosti da se te bolesti dijagnosticiraju i imenuju. Zaštitnici protiv "reume" i/ili artritisa su sveci Alphonsus Maria de Liguori, Colman, apostol Jakov, Killian, Servatus, Totnan, Ursus iz Aoste, te napose sv. Vid protiv koreje. Sv. Filip Neri također se smatra svecem zaštitnikom od reumatskih bolesti (jedan se njegov likovni prikaz nalazi u samostanu benediktinki u Trogiru). Dakako, štovanje pojedinih svetaca često je lokalno i mijenjalo se kroz povijest. Primjerice, sv. Walstan "zamijenio" je sv. Tomu Becketta kao svetac-pomoćnik protiv kostobolje, ali to se odnosi samo na Englesku. Legenda priča kako je neki plemić potrošio mnogo zlata i srebra na liječnike ali uzalud - tek ga je voda iz vrele sv. Walstana izliječila od "a bone ach", dakle od neke kostobolje (5). Je li to možda bila ljekovita termalna voda nije poznato; u vjerničkoj je svijesti ostala činjenica Walstanove povezanosti s čudotvornom vodom koja liječi od kostobolje. Zaštitnici pak protiv uloga/gihta su, između ostalih Andrija apostol, Apolinar iz Ravenne, Gerbert, Grgur Veliki, Kvirin Sisački (!), Urban I. i dr. (6).

Mnogobrojni se votivni predmeti nalaze u hodočasničkim svetištima diljem Europe i šire, koji se vje-

rojatno mogu odnositi i na kakvu reumatsku bolest (dakako, i na sakatost ili sl.) - mali predmeti u obliku ruku ili nogu, kako bi bolesniku donijeli pomoć ili zagovor za ozdravljenje (7). Zanimljivo je spomenuti kako dvije najstarije sačuvane *hrvatske* ljekaruše pisane glagoljicom ne spominju izriječkom tegobe ili bolesti kosti i/ili zglobova, dok ih u mlađim latiničnim tzv. Karlobaškim ljekarušama (iz 1603. i 1707. g.) ima, pa Poljak primjećuje kako je među receptima humane medicine mnogo onih protiv "reume" (8) - premda dakako taj termin nije precizan, jer je riječ o receptima za ublažavanje tegoba u sustavu organa za kretanje, a ne o nekom prepoznatljivom ili definiranom nozološkom entitetu. Spominje se kostobolja, a ona je mogla biti uzrokovana različitim bolestima ili stanjima.

Tekst koji se ovdje razmatra jest molitva koja potječe iz 19. stoljeća, kada znanstvena medicina već kroči velikim koracima prema novim spoznajama i metodama liječenja. Otuda i izraz "guta" kao ustaljeni termin za jednu bolest. Pa ipak, teurgijsko poimanje kao svojevrsna paralela empirijskoj, racionalnoj medicini postoji kroz stoljeća; stoga nije začudno da su se ljudi još i u 19. st. utjecali svecima zaštitnicima - osobito u ruralnim, siromašnim sredinama gdje nije bilo liječnika. Uostalom, taumaturški pogled postoji ponegdje još i danas, npr. izlječenje američkoga đakona J. Sullivana zagovorom kardinala Newmana, navedeno kao spas od nepokretnosti i strašnih bolova uzrokovanih deformacijom kralježnice (9).

"Molitve sv. Topinu" protiv guta zapisane su u komadu bilježnice seljaka Mate Puhova Šimoncina iz mjesta Sali na Dugom otoku, s početka 19. st (Arhiv HAZU IV a 80/17). Jezik je spomenika čakavsko-štokavski, s rijetkim natruhama crkvenoslavenskoga. Pisan je kasnim glagoljskim kurzivom. U bilježnici su različiti sadržaji, a nakon jednoga praznoga lista slijede molitve protiv "guta" i dva recepta protiv svraba i kašlja (10). Tekst je iznimno teško čitljiv i znatno oštećen od vlage, pa su pojedina slova gotovo sasvim isprana. Zato se ovdje donose samo oni dijelovi teksta koji se mogu pročitati, kako bi se makar okrnjeno dao uvid u teurgijsko poimanje bolesti, koje je opstalo do u 19. stoljeće.

Fol 26-26v sadrži (na fol. 27 ponovo zapisane) "Molitve pridobre na poštene prislavnoga Topina biskupa protiv bolesti od guta. Sveti Topine Isukrstov ispovedniče i biskupe koji sjaš za krst i za Boga... zagovarajući... bol ot guta... za naše grie zdravi... po molitvami tvoimi... moli za nas... sveti Topine... da bismo bili dostoini i sigurni molimo".

Tekst se molitve ne razlikuje znatno od drugih glagoljskih molitava protiv bolesti, sačuvanih u ljekarušama iz 14. i 15. stoljeća; u njoj osim spominjanja "guta" i jednoga sveca koji u nas gotovo da i nije poznat nema ničega specifičnoga ili samosvojnoga.

Blaženi je Thorphinus (Thorphinus episcopus Hamarensis, umro 1285. g.; u našoj verziji: Topin) bio biskup u Hamaru u Norveškoj, koji se od progona sklonio otplovivši u Flandriju i utočište našao u jednoj cistercijskoj opatiji blizu Brugge-a. Živio je vrlo pobožnim životom i svima služio kao primjer milosrđa i iznimne strpljivosti (11). Njegov kult u nas nije dobro ili uopće zasvjedočen (štuje ga se u sjevernim dijelovima Europe) i iz onoga što se o njegovu životu znade nije jasno zašto se baš njemu utjecati - osim možda što je on bio, kako se ističe "primjer strpljenja" a to je potrebno u podagre?

"Guta", giht ili podagra, bila je česta i neizlječiva bolest, čija je incidencija na istočnoj obali Jadrana zarana uočena; o njoj je pisao primjerice i Amatus Lusitanus za svoga boravka u Dubrovniku. Ne čudi stoga što je bolest ušla i u hrvatsko umjetničko pjesništvo renesanse (12). Primjerice, u svojoj stihovanoj poslanici personificiranoj (!) guti Petra Hektorovića, dubrovački pjesnik Nikola Nalješković sa sažaljenjem opjevava Hektorovića i njegove patnje. U ironijskom obratu, poigravajući se s pjesnikovim prezimenom (Hektorović < antički junak Hektor), piše: "budući on zlamen istočnih od gora/zvati se drag kamen jakoga Hektora" - no, savladala ga je guta, tj. posljedični urični artritis, i učinila ga nemoćnim: "od tvoje tej uze, davši mu taj muke/da mu ti priuze i noge i ruke" (13). Nalješković je personificirao i artritis, kao neku zlu silu što okovima sputava zglobove.

Može se pretpostaviti - premda ideja ostaje u sferi domišljanja - kako je težak Mate Puhov zabilježio dva *recepta* protiv tegoba (svrab, kašalj) za koje je bilo empirijskih ljekarija, dok je za neizlječivu (i mnogo težu) podagru zapisao *molitvu*, jer mu lijek nije bio dostupan ili za njega nije znao.

Ovaj dosad neobjavljeni glagoljski tekst, premda utjecajem vremena i nepovoljnih fizikalnih uvjeta sveden na isječke, "Molitve svetom Topinu", zanimljiv je s medicinskoga i kulturološkoga gledišta, jer pokazuje vezu medicine i religije tijekom dugih stoljeća, te ukazuje na prisutnost "gute" u dalmatinskim krajevima. Zrcali se tu i polifunkcionalnost glagoljskih knjiga uopće - uz apokrifne, lekcije, zaklinjanja i osobne bilješke, Mate je Puhov zapisao i recepte i molitve namijenjene liječenju određenih bolesti i tegoba. Njegova je neugledna (i danas nažalost oštećena) bilježnica specifičan kulturološki fenomen, jer pokazuje da se još početkom 19. stoljeća pisalo glagoljicom, premda je u tekst već ušlo nekoliko latiničnih slova. Odražava se tu i srednjovjekovni nazor po kojemu su milosrđe (*caritas*) i strpljenje upravo *magna medicina*, tj. vrline koje pomažu tijelu i duši. A to su bile značajke kojima se odlikovao blaženi Thorphinus. Današnjim liječnicima ovakovi teurgijski tekstovi čiji korijeni leže duboko u srednjem vijeku, djeluju strano. Pa ipak, valja i na njih upozoriti kako bi se ispričala (pri)povijest jedne reumatske bolesti u našim krajevima.

Literatura

1. Dürrigl MA, Fatović-Ferenčić S. Marginalia miscellanea medica in Croatian Glagolitic Monuments: A Model for Interdisciplinary Investigations. *Viator* 1999;30:383-396.
2. Dürrigl MA, Fatović-Ferenčić S. Hrvatske ljekaruše između medicine, vjere i književnosti. U: Pećina M, Fatović-Ferenčić S, ur. *Karlobaške ljekaruše (=Rasprave i građa za povijest znanosti sv. 9)*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti. 2009:141-148.
3. www.mun.ca/rabanus; posjećeno 16.06.2009.
4. Fatović-Ferenčić S, Dürrigl MA. Za zubi pomoć - odontološki tekstovi u hrvatskoglagoljskim rukopisima. *Acta Stomatologica Croatica* 1997;31:229-236.
5. Duffy E. *The Stripping of the Altars*. New Haven-London: Yale University Press. 1992:196.
6. www.heiligenlexikon.de/Patronate; posjećeno 17.06.2010.
7. Grdinić V, Dugac Ž, Biškupić-Bašić I. *Od vrta do neba: ljekovito bilje i zavjetni darovi za zdravlje*. Gornja Stubica: Muzej Hrvatskog zagorja. 2007.
8. Poljak Ž. Karlobaške ljekaruše iz 1603. i 1707. godine s pretiskom i transliteracijom. U: Pećina M, Fatović-Ferenčić S, ur. *Karlobaške ljekaruše (=Rasprave i građa za povijest znanosti sv. 9)*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti. 2009:21.
9. www.bbc.co.uk/uk/news/england/west.midlands/; posjećeno 10.11.2009.
10. Štefanić V. *Glagoljski rukopisi JAZU*. Sv. 2. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. 1970:233-235.
11. Dimier, MA. Thorphinus, vescovo di Hamar. *Bibliotheca Sanctorum*. Sv. 12. Roma: Istituto Giovanni XXIII. 1969:460.
12. Čunović S. *Urični artitis-giht-podagra-ulozi*. Zagreb: Medicinska naklada. 2000:2-6.
13. *Pjesme Nikole Domitrovića i Nikole Nalješkovića. Stari pisci hrvatski 5*. Zagreb: JAZU 1873:334.